

Strulresan

Strulresan.

Våren 1993 i Europa.

Följande brev kom från doktor Sandy i Budapest:

"Min käre vän, bekymra dig inte. Lämna Turkiet åt mig. Allt är en enda röra där och troligtvis hopplöst omöjligt att sortera ut, men du kan inte göra någonting åt saken, absolut ingenting, för du känner inte turkarna, och du kan inte tala turkiska. Kurderna är nu helt desperata, och turkarna vet inte vad de ska göra med dem, så de ställer till med en stor internationell kampanj mot armenierna i stället, det enda folket i världen som moraliskt understödjer kurderna, som om all moralisk energi hos kurderna kom från dem. Lämna bara kurderna och armenierna och turkarna åt mig. Jag ska ta hand om situationen. Beträffande er lokala chef, som tog initiativet till att likvidera CCA, så be honom dra åt fanders. Han kan gå hem. Gör er bara av med honom. Han är fullständigt värdelös. Man kapitulerar inte i CCA. Man bara vinner.

Då är din egen arbetssituation mycket viktigare än denna politiska oreda med desperata kurder. Jag råder dig att stanna hemma, ta det lugnt, lugna ner dig och sköt dina egna affärer. Att resa är hälsosamt och den bästa bot som finns för allt möjligt, men att resa för mycket är varken bra för ens hälsa eller för ens ekonomi. Jag skulle råda dig att i stället koncentrera dig på din viktigare resa till Indien och att till dess koncentrera dig på ditt arbete. Om du nu kommer ner till det Balkanska kaoset och får dina cirklar störda och sedan kommer hem minuten innan du ska resa till Indien, så kommer hela din höst att bli en enda förskräcklig röra, och det blir ingenting kvar av ditt arbete, din ekonomi eller din mage. Ta det lugnt, stanna hemma, sköt dina egna affärer, och bekymra dig inte!

Vi ses väl igen någon gång, Sandy."

Onsdag 15 september hade jag ännu inte fått mitt beställda visum till Bulgarien. Jag skrev då följande brev till mina vänner där:

"Jag är mycket ledsen, men det har inte gått som det skulle den här hösten. I tio dagar har jag väntat på ett visum till Bulgarien, som de lovade på den bulgariska ambassaden i Stockholm att bara skulle ta sex, och nu går tåget. Jag tänker inte betala 100 D-mark för ett visum vid gränsen, vilket betyder att jag inte kommer till Bulgarien den här gången. Det är den bulgariska byråkratins fel, som gör den sämsta tänkbara reklam för Bulgarien. Detta är synd, då Bulgarien verkligen har vänner som uppskattar Bulgarien för dess rika musik- och kulturliv och religiösa ortodoxi. Bulgarien har ingenting att vinna på att skrämja bort sådana vänner inte bara vid sina gränser genom tvångsvisumutpressning utan dessutom med sin byråkrati i sina utländska ambassader."

När jag kom hem 12 oktober (1993) hade det beställda visumet till Bulgarien fortfarande inte kommit.

Här följer nu min resedagbok från denna Strulresa:

Samtalen med doktor Sandy var mycket givande, och vi kunde i princip sitta och prata hur länge som helst medan samtalet aldrig upphörde att bli mer intressant. Desto mera angeläget kändes det för mig att försöka memorera våra intressanta samtal så att jag kunde få dem snabbt dokumenterade genast utan att något av det viktigaste gick förlorat.

Naturligtvis började han med att förhöra mig om min hälsa. Det börjar alltid så. Beträffande det att mina magsymptom praktiskt taget försvunnit kanske i och med Tibetresan hade han inga kommentarer utan bara ett typiskt läkarpokeransikte att uppvisa som vägrar ta en patient ur hans illusioner om dessa är goda; men när jag berörde de nya hjärtsymptomen sade han genast och nästan avbröt mig:

"Stress. Du måste upphöra med musiken. Du plågar ihjäl dig med den. Har jag inte rätt?"

Därmed var vi inne på det vidlyftiga ämnet om vad jag egentligen borde ägna mig åt i livet.

"Du klamrar dig fast vid musiken som en dum kapten vid sitt vrak fastän han vet att han själv kan simma men inte vraket. Du måste släppa det. Du seglar genom livet med en dragg ute som hela tiden bromsar dig så att du inte får någonting gjort. Du har gjort ditt inom musiken. Lämna den i fred. Du har vuxit ifrån den. Vad du skriver är mycket viktigare, och det är din skyldighet att se till att det kommer ut så att världen får läsa det och särskilt den engelsk-talande världen."

Han menade att det var mitt musikaliska engagemang som alltid hindrat mig från att verkställa mitt genombrott som författare och att det var min absoluta skyldighet att inte bara se till att alla mina manuskript på svenska blev renskrivna och tillgängliga för alla utan att jag även själv borde översätta alla dessa till engelska. Han förelade mig alltså ett betydande arbete.

Mitt musikliv försvarade jag med att jag ännu inte var färdig med det. "Jag kan inte fatta något beslut förrän jag åtminstone fullbordat inspelningen på band av alla mina verk."

"När du är färdig med inspelningarna börjar du bara om från början igen och satsar så mycket tid och energi på teknisk exekvering att både ditt komponerande och ditt skriveri hamnar på hyllan. Det är bättre att hugga av dig vänstra handen om den sålunda bara tjänar dig till förförelse."

Det var hans uppriktiga mening om mitt liv som misslyckad pianist.

Han hade rätt så till vida att jag upphört att utveckla mig våren 1986 när jag lämnade min sista organisttjänst, att jag inte komponerat någon ny ballad efter den senaste fullbordan hösten 1987, att jag inte mera breddat min repertoar efter uppgivandet av min musikateljé på 4-e Långgatan sommaren 1991 efter bråket med rockgrannen ovanför som Hyresnämnden inte givit mig någon hjälp emot, och att jag sedan dess knappast blivit bättre men däremot i stället mera kritisk. Man kan säga att min musik kämpar en ojämn kamp mot verkligheten.

Vi talade naturligtvis mycket om CCA och dess fall. I detta ämne var han mera fryntlig och var benägen att vifta bort det som en småsak. "Det uppstår alltid på nytt och fortsätter sin verksamhet ändå, och dess nya namn är mycket bättre och mera betecknande. Du kan lugnt sätta det på pränt i din tidskrift, så stor spridning som den ändå har i världen." Han vidhöll absolut att mr "Defeat", som tagit initiativet till CCA:s skrotning, inte var pålitlig och borde avpolleteras. "Han har gjort sitt. Han får själv stå för det nederlag som endast han har erkänt, och därför har han all rätt att gå hem och stanna utanför i fortsättningen."

Han visste inte vad han kunde göra i Turkiet utom att dra i sina trådar, orientera sig i det aktuella läget och fortsätta försöka inge kurderna hopp. "Det är ingen risk att kurderna ger upp. Däremot har den armeniska situationen blivit farligare under den

sista tiden. Det får inte ske, att både kurder och armenier får både turkar, azerer och Iran emot sig i ett jugoslaviskt krig utan ände." På den punkten menade han sig kunna uträtta något i Ankara.

I slutet av denna diskussion återkom han till min situation. "Vad du än gör, så måste du alltid prioritera ditt arbete inom främst litteraturen. Du har inga förpliktelser mot CCA. Däremot har du tunga förpliktelser mot litteraturhistorien och kanske även musikhistorien. Dina verk måste komma ut och bli allmänt tillgängliga. Sedan får CCA säga vad de vill. CCA kan klara sig utan dig och du utan dem, men litteraturen och musiken befinner sig i ett kristillstånd i världen sedan andra världskriget som just sådana som du måste hjälpa dem ut ur med att komma med nya ideal och exempel. De gamla föll 1914, och det har inte visat sig några nya hållbara sedan dess."

Min resa var annars planerad att gå den långa svåra vägen på 3335 km ner till Athen via Köpenhamn, Berlin och Budapest. Utom dessa tre tågbyten måste man även stiga av och på i Gedser, Warnemünde och Rostock. Sammanlagt väntades det på tåg i 20 timmar. I Berlin-Lichtenberg återstiftade man den kära bekantskapen med denna pittoreska stations klientel av mest fyllisar, gormande ungdomar, dreglande sömngångare och annat bisarrt löst folk. Kategorin dreglande sömngångare representerades denna gång av att jag sittande med en bok på en bänk plötsligt överfölls av mannen bredvid mig, som hade legat och sovit, och som plötsligt, fortfarande i sovande tillstånd, började klättra på mig med slutna ögonlock och dreglande mun. Jag lyckades skilja mig från honom utan att han vaknade.

I Budapest har väl allmäntillståndet förbättrats sedan jag var här senast men inte utan att dessa förbättringar inneburit försämringar. En ökande standard har medfört en ökande sterilisering av livet, som nu visade mindre mångfald, fantasi och mänsklighet i sitt utbud. Livet hade blivit dyrare och utslagningen större så att tiggarna var flera. Denna tendens verkar alarmerande gemensam för hela Europa.

Naturligtvis var doktor Sandy mycket intresserad av vad som passerat i Tibet och väntade ivrigt på min engelska summering av det hela, men ännu mer intresserad var han av framtiden. Han förväntade sig mycket av min nya resa till Indien och dess eventuella spörsmål, men till slut kom vi mest att dröja vid samtidens problem. Jag avslöjade för honom, att om det skulle bli en konferens med Kim och Westerberg i Indien så skulle den antagligen mest handla om ekonomi.

"Den där Westerberg verkar vara en hejare på att ställa till med konferenser, men vad vet han om ekonomi?" frågade han.

"Jag vet inte, men han är världens snålaste människa och kan om någon överleva på ingenting."

"Då vet han en hel del om ekonomi, för ekonomi är det samma som snålhet. Men vad tusan har hänt med Sverige, en av världens små ekonomiska stormakter, som plötsligt gått ner som en punkterad ballong?"

Jag försökte redogöra så gott jag kunde för Sveriges situation, som jag själv tyckte att närmast liknade en klen patients desperata åtgärd att sätta sig själv på kryckor för en stukad fots skull.

"Sveriges situation är mycket intressantare än så," genmälde han. "Tål du höra min syn på saken?" Jag längtade efter den.

"Sverige är ett välutvecklat och intelligent men väldigt bortskämt barn, och det är den där bortskämtheten ni måste lära er att avstå ifrån. Men denna bortskämthet var inte ert fel. Den var en följd av andra världskriget. I detta fatala och onödiga krig, kanske världshistoriens och kulturmänniskans värsta och mest onödiga katastrof någonsin, blev alla barn illa slagna utom Sverige och Schweiz. Dessa gick helt oskadda ur kriget med sina teknologiska och sociala strukturer helt intakta, och det var de ensamma om i världen. Följaktligen hade de en mera ekonomiskt gynnsam

situation än någon annan stat. Schweizarna tog detta lugnt och nöjde sig med att förnöjsamt ägna sig åt att bara bibehålla detta angenäma och fördelaktiga status quo, och deras förnöjsamhet har gått så långt att de menar sig kunna hålla sig utanför EG. Med Sverige gick det annorlunda. Stimulerat av en ekonomiskt gynnsam ställning utan motstycke började Sverige diktera villkor för världen. Dag Hammarskjöld gjorde detta på ett klokt och acceptabelt sätt, men redan han lät sin svenska självgodhet och ofelbarhet skena iväg med sig. Han skaffade sig fiender och blev därför nerskjuten. Om någon personifierar den totala svenska bortskämdheten är det Olof Palme, som blir statsminister genom sin blotta fräckhet, som tar parti för Nordvietnam och Cuba utan att beakta konsekvenserna, som predikar för Sydafrika hur det skall sköta sin politik och som blandar sig i alla världens angelägenheter som det lilla Sverige inte har någonting att göra med. Olof Palme personifierade en svensk berusning av sin egen förträfflighet som var helt orealistisk. Sverige trodde i sin självgodhet att det var genom sin egen förtjänst som det fick det så bra efter kriget. Det var det inte alls. Det var bara för att Hitler och Stalin råkade lämna Sverige i fred. Dess uppgång var naturlig efter kriget, men dess berusning av sin egen lycka var en fara för Sveriges framtid. Olof Palme ansåg Sveriges väl helt bero av den härskande socialistiska politiken, men så var det inte alls. Socialismen i Sverige red på vågen av Sveriges välstånd och utnyttjade det till sin egen fördel. Olof Palme blev socialist bara genom ren opportunist, och det skulle inte förvåna mig om han till sist blev skjuten av mera riktiga socialister i partiets egna led.

Sverige lever fortfarande till stor del i illusionen av att dess välstånd var Sveriges egen och socialismens förtjänst. Det var det inte alls. Sverige råkade få det bra genom att det råkade lämnas i fred av kriget. Sedermera har andra länder, som Frankrike och Tyskland, av egen moralisk energi arbetat sig upp till och förbi Sveriges standard, och då upptäcker Sverige plötsligt att det saknar denna moraliska energi. Och det kan inte förstå det. Det kan inte förstå vad det gjorde för fel. Det gjorde inget fel. Det råkade bara plötsligt hamna i smöret, och sedan råkade smöret av helt naturliga skäl bli slutkonsumerat. Och där står kanske hela världen idag och trampar som flugor i samma tomma smörfat. Och de klarar sig aldrig om de inte samarbetar. Därför är Serbien helt ute på fel väg, och därför är Sverige och Finland på rätt väg åtminstone så länge de fortfarande vill in i EG.

Men den verkliga krisen för framtiden är inte ekonomisk. Den ligger på ett helt annat plan. Det var därför jag var så ytterst intresserad av era samtal i Indien om Aids, för genom dem trodde jag mig verkligen få en inblick i den största krisen i framtiden. Det fick jag också. Tyvärr sätter jag den allvarligaste tilltro till doktor Singhs apokalyptiska förningar. Det måste jag göra som läkare.

Problemet med Aids är inte att det är en obotlig sjukdom. Problemet med Aids är att det är en obotlig sjukdom som alla envisas med att sopa under mattan. Men när man ständigt fortsätter med att sopa farligt skräp under mattan blir det småningom knölar som folk snubblar på, som drar till sig djur och som börjar lukta illa. Problemet med Aids är, att ju större högarna blir, ju mer det luktar illa, desto mindre vill folk befatta sig med det.

I och för sig är det en mänsklig och positiv reaktion att undfly det vedervärdiga, men detta är bara den ytliga reaktionen. Den andra farliga reaktionen är den som går inåt och som inte syns. Den utbreder sig långsamt men säkert i alla lager av samhället, som jag ser det, som en osynlig kräftsjukdom i form av en ständigt accelelerande depressivitet. Sjukdomen är hopplös, och fler och fler blir sjuka. Fler och fler får mer och mer längre och längre verkande motgifter som bara uppskjuter sjukdomens kris och avgörande utan att åtgärda sjukdomen. Det blir fler och fler evighetspatienter.

Det är möjligt att den ekonomiska kris som hela världen upplever idag kan spåras ner till denna ständigt tilltagande sjukvårdskris, som ständigt slukar mer och

mer pengar utan att kunna påvisa några som helst positiva resultat. De enda Aidspatienter som tillfrisknat är i regel sådana som ej medicinerat. Längs med den linjen ligger kanske gåtans lösning, men likväl blir ständigt fler och fler sjuka och intagna på evighetsvård.

Jag måste se detta som en mycket allvarligare kris för mänskligheten än den rent ytligt ekonomiska, då Aids har med människans existensförmåga att göra och ifrågasätter denna och kan sätta den ur spel. Detta måste påverka människans innersta livsgnista. Människan i världen verkar redan i dag ha förlorat initiativet. Hon har teknokratiserats, steriliserats, denaturaliserats och medicinerats rakt in i Aidskrisens återvändsgränd, och mot detta hjälper inte den största ekonomiska återhämtning i världen."

Som resällskap när jag lämnade Budapest efter åtta timmars samvaro med den fryntlige men skeptiske doktorn hade jag bland andra ett ungt österrikiskt par, som liksom jag skulle till Athen, men de hade köpt en särskild tur- och returbiljett för endast detta mål. Redan medan tåget ännu var i Ungern uppenbarade sig illavarslande omen. Den unga konduktören ville ha 300 forint av alla passagerare som inte gjort reservationer. Det var alla passagerare. Jag hade själv frågat särskilt om den saken på stationen och fått till svar att platsreservation inte behövdes. Dumt nog betalade vi i vår kupé 300 forint (25 kronor) och fick inte ens kvitto på det, vilket styrkte vår uppfattning att konduktörerna bedrev privat affärsverksamhet genom utpressning med yrket som förevändning. Jag sade till de österrikiska ungdomarna att jag hoppades detta skulle bli resans värsta incident. Föga anade vi vad som väntade oss.

I Subotica på den serbiska sidan blev det passkontroll. Passpolisen lämnade inte tillbaka passen till oss som inte hade jugoslaviska pass utan tog dem med sig ut och bad oss följa med. Det var klockan fem på morgonen, och det ösregnade. Utanför tåget tappade vi totalt bort honom i den överväldigande trängseln på stationen. Vi frågade olika uniformerade karlar vart vi skulle ta vägen, och alla gav oss olika besked. Till slut hittade vi in till gränspoliskontoret, där myndighetspersonerna tilltalade oss argt och sade: "Varför har ni inte bagaget med er?" Vi fick alltså söka oss tillbaka till tåget i trängseln och villervallan och ösregnet och natten, leta rätt på rätt vagn i det oändliga tåget, hämta allt vårt bagage och bege oss ut i trängseln igen för att leta oss tillbaka till gränspolisen, där vi inte visste vad de gjorde med våra pass.

Poliserna förklarade att vi inte kunde resa genom Serbien utan visum. Detta var en nyhet, som tidigare endast drabbat kroater. Tydligen var nu alla utlänningar för serberna lika goda som kroater. "Nå," sade vi, "vad kostar ett visum?"

"Ni kan inte få det här. Ni måste resa tillbaka till Budapest och ansöka om visum hos jugoslaviska ambassaden där. De arbetar 24 timmar om dygnet, så det får ni lätt."

Vi var alltså hänvisade till att resa tillbaka fem timmar till Budapest för att få transitvisum genom Serbien. Tåget skulle gå efter tre timmar. Under tiden fick vi sitta där inregnade och trängas på stationen tillsammans med hundra tusen kaotiska serber.

För mig var det lätt med mitt inter-rail-kort, men det österrikiska paret måste lösa ny biljett tillbaka till Budapest. Serberna erbjöd en sådan för 40 dollars. Jag föreslog ungdomarna att i stället skaffa biljett på tåget.

När vi äntligen satt på tåget tillbaka till Budapest med återgäldade pass kunde den serbiske konduktören bara sälja biljett till närmaste ungerska gränstation. Priset för den biljetten skulle vara 1,580,000,000 dinarer, alltså en och en halv miljard. Att åka tåg i Jugoslavien kostade således 200 miljoner dinarer per person per kilometer, då Ungern låg precis åtta kilometer därifrån. Österrikaren köpte biljetten och betalade i dollars (sex för båda) och slapp sedan råka ut för en ny ungersk konduktör under resten av resan tillbaka till Budapest.

I Budapest gällde det att hitta den jugoslaviska ambassaden. När vi ringde dit fick vi en signal som indikerade att telefonen inte fungerade. Dessutom var det lördag, och alla ambassader var stängda. Att den jugoslaviska skulle vara i full funktion 24 timmar om dygnet även på en lördag var knappast troligt.

Mitt olycksdrabbade österrikiska par valde att stanna kvar i Budapest och vänta på bättre tider och försöka igen på måndag, då deras biljett ändå inte kunde återlösas. Själv fattade jag det realistiska beslutet att acceptera att resan till Athen var omöjlig över Balkan och i stället söka mig ner mot Italien. Nackdelen med detta var att Inter Rail inte längre accepteras i Italien för oss över 26 år. I Jugoslavien, Rumänien och Bulgarien är alla Inter Rail-resenärer hjärtligt välkomna, om de först betalar fantasipriser för visum vid gränsen eller skaffar det i närmast förbipasserade huvudstad. Med sådana metoder får dessa länder inga Inter Rail-resenärer utom möjligen mycket rika och stolliga sådana.

Nu förstod jag doktor Sandys varningar, och han fick tyvärr rätt: jag borde inte ha kommit. För första gången hade en av mina resor blivit en total missräkning och fiasko. På kuppen blev jag svårt magsjuk, och när jag äntligen nådde ner till Venedigs mer humana klimat fick jag där mest ägna mig åt ofrivilliga explosioner på toaletten. Så sjuk hade jag inte varit sedan Tibet, och den åtföljande svagheten, som gör att man inte orkar med något, förstörde allt vad som återstod av min resemoral.

I Venedig rådde kaos, ty presidenten var där. Han höll låda på själva Markusplatsen och predikade om nödvändigheten av Italiens fortsatta sammanhållning under stor eskort och ackompanjering av parader och musikorkestrar medan ingen själ kunde komma fram över Markusplatsen då allt var avspärrat. På tågstationen stämde ingenting då det pågick en järnvägsstrejk, som innebar att varje tåg som förekom i annonseringen kunde med skäl betvivlas existera. Venedig var även ovanligt hårt drabbat av folkträngsel denna söndag, då tydligen hela världen var där just då, och på stationen sprang alla omkring och letade efter försvunna eller annars obefintliga tåg. Situationen erinrade starkt om förhållanden i Benares. Jag hade tur som till slut kom med ett tåg till Verona som startade från en okänd perrong utan att ha annonserats. Tåget gick emellertid punktligt, och jag var den sista som hann med ombord. Troligen rände tusentals samtidigt omkring på stationen och letade efter just detta försvunna tåg som smusslats undan till den sista perrongen.

Verona är ett fenomen vars trollkraft alla berörs av utan att kunna definiera den. Hur kommer det sig att just Verona är så särskilt trivsamt och väcker en längtan tillbaka till dess odefinierbara idylliska trygghet som ingen annan stad i Italien? Efter 27 års erfarenheter av fenomenet kan jag bara förklara det genom Shakespeares "Romeo och Julia". Shakespeare var aldrig i Verona och inte ens i Italien, och verklighetsbakgrunden till sagan om Romeo och Julia är tämligen diffus. De stora turistattraktionerna "Julias balkong" och "Julias grav" är troligen båda bedrägerier, balkongen är oromantisk och otillgänglig, så att om det var den så måste Julia och Romeo ha stått och gapat till varandra och Romeo ha varit en otrolig fasadklättrare för att kunna ta sig upp till en så oattraktiv avsats; och "graven" är en hästhö i ett stall i vilken man knappast ens hade lagt liket av en sköka. Likväl har Shakespeare i sitt drama lyckats ge uttryck och form åt just den förtätade miljö- och karaktärsstämning som alla uppfattar i Verona. "Romeo och Julia" är det absoluta kärleksdramat i vilket Shakespeare gett åt världen ett exempel på en idealisk kärlekshängivenhet, och genom något oförklarligt trollslag har Shakespeare lyckats förläna just Verona den största delen av denna gåva. Har man läst "Romeo och Julia" känner man genast igen sig när man kommer till Verona första gången, och kommer man till Verona utan att ha läst dramat upplever man ändå stämningen som man inte kan förklara eller förstå

förrän man studerat dramat. Så förknippade är Shakespeare och Verona med varandra utan att de någonsin möttes.

I Rom konsulterade jag Kerstin, min "healing expert", för att få alternativ och kompletterande diagnostisering. Hennes undersökning indikerade att det inte gick någon nöd på mitt hjärta men att magen som vanligt var ömtålig och krävde lyhördhet. Jag fick det stora nöjet att få rensa hennes översta terrass från löv som blockerat avloppen så att terrassen vid regn fylldes med vatten som sedan rann ner i huset. Åtgärden beredde henne stor lättnad. Min magsituation tillspetsades samma kväll när jag skulle lämna hennes hus utanför Rom och det inte befanns några bussar: en negress förklarade för mig att bussen hade tagit ledigt denna dag. Följaktligen fick jag gå med allt bagage in till staden till första nästa buss, vilket all Kerstins utsökta mat i magen kraftigt protesterade emot, så att jag nästan var frestad att återvända norrut.

Rom förblir ett evigt monstrum som en gång skenade iväg med sin egen storhet och makt och därefter aldrig har blivit normalt igen. Det romerska komplexet är som en ständig elefantiasisböld i alla romares själar. Man kan försöka analysera denna anomali i evighet utan att bli klokare på saken än romarna själva, som har som enda terapi att strunta i det, vilket bara gör komplexet och resultatet värre.

Som medpassagerare till Palermo hade jag två albaneser. Den ena var av urgammal siciliansk familj, det finns sedan 500 år en ortodox-albanesisk församling i Palermo på ett större tusental personer, han hade gift sig med en finska och kunde tala både italienska, albanesiska, tyska och finska. Nu var han skild från sin finska, men de hade tre barn tillsammans. Den andre albanen var flykting och sade lika litet som den andre excellerade i ren entonig pratmakarkonst. Dessutom hade denne en mycket tunn röst, så det var svårt att förstå vad han sade, men han var på väg att bli ett Jehovas Vittne och hyste en teori om att alla historiska skeenden var beroende av vad de historiska personerna åt. Tyvärr var det mesta av vad han sade som jag kunde förstå rent nonsens, och ju renare det var som sådant, desto mer pratade han på - en märklig typ som inte var helt ointressant.

Gryning över Messina

Du glöder i gryningens matta vulkaniska sken,
vilda avlägsna ö bortom vågor och strömmar,
som ofta omstörtat förryckta imperier i sken
mot sin undergång och icke enbart sikuliska drömmar.
Din varma vulkaniska doft av en oerhörd styrka
som rör sig på farliga djup av det undermedvetna
är både mer vild, svår och säker än någon from kyrka
som motstått barbarstormar i nästan två tusen år.
Denna glans av en böljande purpur som höljer Messina
i intensiv respektingivande evigt skön vår
är på något sätt höjden av all romantik och förtrollning
som lägrar sig över besökaren som balsam över hans sår,
även de som gått djupast i själen och hjärtat och det icke medvetna,
för att ge en högre mening åt hans livs behållning.

Mondello i månsken

Du ryter, o hav, i ditt eviga drama mot stranden
i frossande slösande outsinlig energi
som om vågorna var lika många otaliga barn
som du fritt kunde frikostigt slänga konfetti med handen
och det utan att ens riskera bankrutt på en sådan espri.
Men du har konkurrens i din dramatiks slösande flarn,
ty i zenith står månen som din egen härskargudinna
och sprider det guld över vågornas skum som blott ljuset kan ge
genom nattlig sordin som ackompanjemang till vårt sällsamma liv
och till ödets finvävnad vars gåta ej någon kan finna,
till kraften i de relationer som ingen kan fatta och se
och som trots all självdestruktiv livsdramatik alltid fortsätter trotsa allt liv
och dess dödlighet genom blott vänskapens skönhet och evighet
som hav och månsken förena i treenig samstämmighet.

I Palermo blev det som vanligt mest samtal med bankirer och ingenjörer. En av dessa ingenjörer var en datorexpert, och han förklarade världskrisen sålunda:

"Människan har sedan länge varit på väg dithän, att hon i sin strävan efter teknologisk fullkomning gradvis mer och mer bortrationaliserat allting utom själva teknologin, som hon själv blivit ett offer för. Massarbetslösheten i världen med 24% i EG-landet Spanien beror bara på att vi genom datorer bortrationaliserat bort så många arbeten. Och hur går det? Vi finutvecklar datortekniken och får ständigt bättre datorer som blir dyrare och dyrare och mer och mer ömtåliga och komplicerade och som leder till att fler och fler jobb blir onödiga varför arbetslösheten ständigt stiger medan större och större enheter i samhället blir beroende av färre och färre datorer; och så insmyger det sig ett fel någonstans, ett "datorvirus", som ingen behöver vara skyldig till, och precis hela apparaten med alla dess program kollapsar. Och där står vi med en massarbetslöshet och hela samhällsenheten helt beroende av en enda apparat som plötsligt blir oduglig.

Den högteknologiska fulländningen är alltid bara ett oåtkomligt ideal. Vi kan sträva efter det, men vi kan aldrig nå det, och vi faller alltid tillbaka till jorden igen. Man kan säga, att högteknologins uppoffringar och krav går an så länge den bara är ett medel, men när den blir ett mål som man blir beroende av måste det sluta med förskräckelse. Vad vi behöver är inte ständigt bättre och mer komplicerade apparater för fler att bli beroende av, utan vad vi behöver är individuella initiativ, hantverksskicklighet, specialisering på gräsrotsnivå och en total bortrationalisering av all parasitism och opportunist. Men även detta sista är bara ett oåtkomligt ideal: människan kommer aldrig att slippa sina mänskliga svagheter och hämskor."

För övrigt blev min vistelse i Palermo något av en fångenskap, ty min värd måste resa bort på tre dagar, och det hade varit mycket oartigt av mig att lämna staden innan han kom tillbaka, och när jag äntligen kunde fara stoppade en ny järnvägstrejk alla tågen.

Emellertid kan nu ett mysterium klarläggas. Min far Aurelio blev aldrig klok på relationerna i vår palermitanska värdfamilj och frågade mig alltid om jag hade förstått något av det hela. Saken är den, att familjen har fyra barn, av vilka alla nu är fullvuxna och utflyttade, medan modern hade två män boende hos sig. Den ena var officiellt och juridiskt alla barnens far, men endast ett var honom likt, han och modern umgicks knappast då han nästan alltid var borta, medan den andra mannen mera bekymrade sig om familjen. Min far förstod att de var bröder, men det var de

inte alls. Den andre mannen var dock alldeles tydligt åtminstone far till den yngsta sonen. Jag såg en gång ett fotografi där de förekom tillsammans, och jag slogs då av likheten mellan deras pannor och näsor och uttryckte detta. Nästa gång jag kom hade detta fotografi avlägsnats. Det originella förhållandet var alltså, att modern levde samman med två män av vilka den ena var hennes make och den andre en naturlig far till hennes yngsta barn. Men villkoret för att denna dubbla sammanlevnad skulle fungera var, att den naturlige fadern aldrig fick göra anspråk på sin egen son varken juridiskt eller ens mänskligt. Endast om maken förblev juridisk far till alla fyra barnen kunde den naturlige fadern få bo hos sin egen familj. Här är alltså det originella förhållandet, att maken och älskaren båda fick bo hos modern, och att alla tre kom väl överens sins emellan, om bara älskaren avstod från alla anspråk på sin egen son, vilket han också ädelt nog gjorde.

Nu kan detta berättas, för nu har modern kastat ut båda männen och lever ett nytt liv allena medan alla hennes barn tar avstånd från henne genom denna hennes nya oförklarliga egoism, som hon bara blivit sjuk av. Genom att plötsligt och drastiskt åtgärda sitt eget moraliska dilemma har hon avslöjat sig, vilket hon aldrig hade behövt göra.

Min professor i Palermo förbjöd mig kategoriskt att ens någonsin tänka på att avstå från musiken. "Ingen konst förpliktar så som musiken. Har man en gång tillägnat sig något av dess mästerskap är man heligt förpliktad mot hela mänskligheten att utveckla det så länge man lever. En förrädare mot musiken är värre än en självmördare." Jag frågade honom varför musiken var mera förpliktande än andra konster. "Därför att den är mera konstruktiv. Den luttrar människan och förbättrar henne. Det är musikens mening. En som tillägnat sig konsten att tänka musikaliskt är ett konstruktivt och ansvarstungt geni som står på högre nivå än andra människor. Han kan rensa ut ur sitt liv alla futtigheter och frestelser, alla tarvligheter och intigheter och lyfta även andra över allt som är dödligt och som drar ner människan. Framför allt gäller detta om han kan komponera sann musik. Det kan du. Glöm det här med dina tekniska ofullkomligheter. Andra kan spela Beethoven. Du måste inte göra det. Det är viktigare att du komponerar. Det är det enda du *måste* göra inom musiken."

Han var själv kompositör och levde ett tillbakadraget liv i ett mörkt hus i centrala Palermo. Hans musik var mycket originell och personlig, men jag har ännu inte kommit in i den eller ens fått studera den på pappret. När jag berättade för honom vad doktor Sandy hade sagt om att jag borde avveckla mitt musikaliska stressliv sade han:

"Löjligt. Han kan inte vara musikalisk. Om något är bra för hälsan är det klassisk musik, och det kan man inte lägga ner för mycket arbete på, och det kan inte leda till sjukdom. Tvärtom. För övrigt finns det bara en medicin mot magbesvär som hjälper: fasta. Har jag rätt? Kan en sådan doktor vara musikalisk?" Jag berättade att doktor Sandy inte visste mycket om musik då han var skotsk dessutom. "Där ser du!" utbrast professorn förnöjt. "De enda läkare som musiker borde anlita är andra musiker."

Strul dominerade även resan från Palermo. Efter järnvägsstrejken skulle alla resa iväg samtidigt, och resultatet var fullständigt italienskt kaos. På tåget från Palermo till stöveltån fanns det bara plats i gångarna. Min medpassagerare hade stått hela vägen från Marsala vid Siciliens västligaste udde. Det var dessutom inkallelseledag, så att en hel generation italienska soldater skulle samtidigt resa till Taranto direkt efter en järnvägsstrejk. På stationen vid stöveltån stod de alla och väntade, och det var så trångt att tåget inte kunde komma in till stationen. Diverse stinsar fick gå före och ploga undan människomassorna. Nattsittåget var sedan lika fullt som Palermotåget.

En dam förlorade sin ena sko. Den återfanns aldrig fastän hon demonstrativt vände upp och ner på hela tåget och alla hjälpte henne att söka.

På färjan från Brindisi till Patras fortsatte strulet genom att det vid Korfú kom ombord några hundratal italienska turister i en och samma grupp som alla skulle till Kefallonia. Båten fick göra en omväg, det blev en svår försening, alla kom för sent till tåget i Patras till Athen, och jag var en av de få som kom fram till Athen - långt efter midnatt. Men det lönade sig. Vem hittade jag inte sittande och pimplande grekiskt hemmagjorda groggar på mitt gamla vandrarhem om inte en hel grupp skottar inklusive en familj vars faderskap mycket väl kände doktor Sandy? Han hade varit stamgäst i Athen ända sedan 70-talet och kände nästan hela staden och doktor Sandy mer än väl, eftersom han var skotsk, men även Freddy. Ingenstans är världen större än i Athen, men där kommer man kanske närmast inpå den.

Och vem träffar man mer i denna stad om inte en göteborgare, som man är van vid att se nästan varje dag i Göteborg? En holländare hade däremot otur. Han arbetade hela sommaren i Grekland med fotografering och vattenskidskola och förtjänade 4 miljoner drakmer (cirka 150,000 kronor) i 5000-lappar, som han stoppade innanför fodralet till sin dyrbara kamerautrustning. På järnvägsstationen slumrade han till i tio minuter i den brännande solen och vaknade upp och fann hela kamerautrustningen stulen. Bara remmarna runt axeln fanns kvar, som någon flinkt hade skurit av utrustningen från. Tjuven hade tagit utrustningen utan att ana vad som låg gömt i kamerafodralet. Vår man hade aldrig blivit bestulen i sitt liv tidigare. För att komma hem gick han till holländska ambassaden för att genom lån få hjälp till biljetten. Ambassaden svarade, att någon måste skicka honom pengar från Holland först innan ambassaden kunde hjälpa honom. Om ingen i Holland kunde hjälpa honom kunde inte ambassaden göra det heller. Samtidigt omkom hans två bästa vänner i en motorcykelolycka.

Stöldhistorier blir lätt klassiska då de ofta är ganska dråpliga. En familj hade sett fram mot sin sommarsemester hela året, och de hade köpt en särskild extra släpvagn. Äntligen kom sommaren, och semesterförberedelserna inleddes. De packade bilen och släpvagnen ytterst noga och metodiskt och glömde ingenting. Till slut var bilen och släpvagnen fullpackade, och semestern skulle inledas i triumf. Familjen gick in i huset för att ta en sista kopp kaffe före avresan. Då de bara skulle vara inne i tio minuter lämnades nyckeln kvar i bilen. När de kom ut var både bil och släpvagn och allt vad de packat i dem borta för evigt. Det var den semestern.

Beträffande holländaren som blev av med miljoner drakmer gömda i en kameralåda hoppas vi med honom, att mannen som knuckte kameralådan tog hand om kameran (värd en förmögenhet) och slängde lådan, så att någon som verkligen behövde pengar kunde hitta den och ta hand om dess väl dolda innehåll.

Emellertid lyckades jag till slut genomföra även resans kanske viktigaste mission i Athen. Under resan till Tibet använde jag två par skor, av vilka de bättre och stadigare genast gick sönder. Det andra paret var mina äldsta grekiska sandaler, som höll under hela Tibetvistelsen och klarade alla bergsbestigningar, men i Stockholm fastnade sedan den ena sandalen i en bankdörr och gick sönder. Dessa grekiska sandaler hade då hållit i tre år och under elva påfrestande resor bland annat till Egypten, Indien och Tibet. Han som gjort dessa sandaler var en hantverkare i Athen, och de kunde alltså bara ersättas där. Aldrig var det svårare att komma till Athen än i år, men till slut lyckades det, och jag kunde äntligen för sista gången ta av mig den trasiga sandalen och på mina fötter träda ett par nya identiska grekiska sandaler. Må de hålla minst lika länge som de förra och under helst ännu fler, längre och svårare resor.

Min nye skotske vän var en av dessa vinddrivna förlorade själar som inte hörde hemma någonstans och allra minst i sitt hemland Skottland. Han hade inte varit hemma på fem år och räknade inte heller med någon återkomst så länge de konservativa satt kvar vid makten. Han hade deltagit i Falklandskriget 1982 och därefter kommit i delo med fru Thatcher, som så många andra. Om han återvände hem under en konservativ regering riskerade han sex månaders fängelse. Han hade rest omkring i hela världen (29 länder) sedan 70-talet, och hans modersmål var gaeliska. Han var alltså en riktig högländare och därtill en riktig kelt, fullständigt ärlig och uppriktig, fullständigt rotlös och romantisk och fullständigt glömsk av sig själv. Mest var han van vid att försörja sig som gatumusikant i alla världens och mest Europas gångtunnlar. Hans "fru" var en tillfällig bekantskap, som han tagit hand om, och hennes son var någon annans. Hon var åldrad i förtid, hade förskräckliga tänder och rynkor och var knappast mer än några och 30. Sådana vilsna förlorade öden finns det överallt runt Medelhavet i nästan varenda vrå, men Athen är deras metropol. Där bråkar ingen med dem. Hennes son var sex år och alldeles förtjusande. Vad skall det bli av honom?

Det har aldrig varit så svårt att lämna Grekland som det var denna gången. Allt kändes ofullbordat, jag hade varken haft tid att ta kontakt med mina gamla vänner eller med Freddy, aldrig kändes Grekland angelägnare, och aldrig mådde jag så bra och var jag mera hemma. Det kan inte hjälpas, men det är kanske bara i Grekland jag känner att jag kan slappna av som människa. I inget annat land överensstämmer såväl mentaliteten, temperamentet och tempot så bra med mitt eget som här. Ändå har jag aldrig kommit längre in i Grekland än fram till tröskeln - först när man kan grekiska kan man verkligen börja upptäcka landet och dess människor.

Athens fullmåne

Din måne är ljuvare än någon annan,
du frihetens eviga vänliga gyllene stad,
ty din värme för mänskorna strålade samman
i ljusaste gladaste gamman, och i högre grad
än vad jag vet att någon stad annars kan komma åstad.
Varför måste jag lämna dig då, när jag trivs bättre här
kanske än någon annanstans, och varför stannar jag hos dig så kort,
kortare än någon annanstans, fastän bland städer jag har dig mest kär?
Jag beklagar, men sådant är ödet. Det kallar mig bort
från din kärlek och värme och ljuvhet till dyster rapport
om blott arbete, plikter och ansträngningar av den digraste sort.
Men mitt hjärta bor kvar i Athens varma fullgoda månken
och glöder i Nordens köld vidare för att ej alls glömma bort
att en dag åter framträda ur katakombernas fängelsegravsten
för att återupplivas här i Athen och dess strålande sken.

Anspänningarna inför familjemötet i Verona började uppladdas redan i Palermo. Det hade alltid hetat att min mor skulle komma ensam, men det var ovisst när. Följaktligen måste jag dagligen stå i telefonkontakt med Verona för att få veta om släkten fått veta någonting. Det gällde ju att inte vara alltför långt borta när ens moder själv kom för att träffa släkten i Verona. Det ginge ju inte an att samtidigt vara i till exempel Bulgarien eller Turkiet. I Palermo fick jag så veta ankomstnyheten: hon

skulle komma tillsammans med min bror. Men vår släktfamilj hade bara två extrasängar. Hur skulle detta dispositionsproblem lösas?

För att hinna till Verona lagom till min moders och broders ankomst fick jag på grund av tågstrejken i Sicilien, som försenade mig där, bara en dag i Athen, som utslöt möjligheten att ta kontakt med Freddy och mina andra gamla vänner där. Samtidigt skulle det finnas en sängplats för litet för oss i Verona. Jag tyckte mig höra min moders röst: "Jag kommer ju med din bror, så unna dig några extra dagar i Athen. Tänk inte på oss." Men det var otänkbart. Jag hade inte sett min mor i Italien på 27 år, och min bror hade jag aldrig sett i Italien. Han hade inte varit där på 15 år, och vi hade aldrig varit där tillsammans. Mötet förpliktade, även om det verkade praktiskt ogenomförbart.

Till slut fann jag lösningen. Jag skulle vara tillsammans med dem hela deras ankomstkväll i Verona och sedan ta nattåget till Rom klockan 0.55. Då skulle vi samtidigt träffas och slakten inte få problem med logeringen.

Det visade sig vara en lycklig lösning. Kvällen med moderskap och broderskap och tre släktskap i Verona blev en oförglömlig fest, och sedan var man upprymd nog att tåga iväg till järnvägsstationen med så mycket bagage man orkade bära efter midnatt.

Romvistelsen blev denna gång ovanligt angenäm. Ute hos Kerstin mår man alltid som Cato Major på sin vingård och som Cicero i Tusculanum, det är ju i det distriktet Kerstin bor med egen råvaruproduktion av bästa sort från vulkanisk mylla med utsikt mot både Catos och Ciceros närliggande byar; och man upplever där hela den delen av den romerska epoken som var oöverträfflig i förträfflighet innan allt brakade åt helvete med kejsardömet. Inne i Rom rörde jag mig mest inom olika muséer och utställningar rekommenderade av Teresa, medan vi mellan varven hade litterära debatter i hennes hem. Mest talade vi om irländsk litteratur, då hon nyligen hade varit på den gröna ön. Vi jämförde Synge och Yeats, och hon hade följande intressanta anmärkning:

"Synge skriver som om han betraktade människorna och deras relationer på teleskopiskt avstånd som myror. Hans distans är total, och det ger honom en nästan omänsklig personlighet, medan Yeats är för djupt engagerad i det mänskliga för att ha någon son helst distans till vare sig själv eller till andra." Jag gav henne helt rätt och belyste det förhållandet att det vanligen är författare av Synges kategori som får nobelpris för sin okänsliga distans medan de som verkligen är engagerade i det rent mänskliga, som Joseph Conrad, Somerset Maugham, Graham Greene, Stefan Zweig, Karen Blixen och andra, aldrig får det av någon underlig anledning, som om de herrar akademiker som utser nobelpristagare själva föredrog så mycket distans som möjligt till människan och hennes ödes problematik.

Sedan återsåg jag René. Han är nu 90 år gammal och svagare än någonsin men fortfarande helt sig själv. Han hade mycket att säga mig. "Kom inte hit fler gånger," sade han, "för man vet aldrig om jag nästa gång du kommer är död."

Han förhörde mig noga om mitt liv och var utomordentligt intresserad av Tibetresan, men samtidigt blev han bekymrad över mina åtaganden.

"Du tar på dig för mycket," sade han. "Det är musiken du borde ägna dig åt, och om du försummar den kommer du att ångra det efteråt. Så länge man orkar ge den den energi som den behöver är det värt att göra det, för så länge föryngrar man sig själv därigenom. Jag blev gammal direkt när jag gifte mig och släppte musiken, och det skulle jag inte ha gjort. Du ser mig nu: en gammal musiker som aldrig blev någon musiker. Min fru dog, och min son dog, det var det äktenskapet, och ingenting har jag kvar utom de musikaliska drömmar som kunde ha gjort mig till en annan Artur Rubinstein. Men drömmar utan substans är värdelösa. Res mindre, och satsa i stället på att komponera. Den resan är bättre, ty genom den slipper du alla världens

bekymmer. Hela världen är alltså inte bara *ditt* bekymmer." ("*Tout le monde n'est pas seulement la responsabilité de toi.*")

Han hade rätt på sitt sätt, men jag kunde inte förklara för honom att jag omöjligt kunde dra tillbaka mitt engagemang i även världsliga affärer. Därmed återvände jag till Italien.

På tåget från San Remo till Genua hade jag en medpassagerare som kommit fel. Hon skulle ha rest i första klass, men då hon var 85 år och inte orkat leta efter första klass längst bak i tåget i gruset eller längst fram i tåget i gyttjan hade hon nöjt sig med andra klass och hamnat hos mig, en finlandssvensk; och hennes mormor (eller farmor) hade varit finlandssvensk och varit en baronessa von Klinckowström. Denna hade varit släkt med Axel von Fersen och skrivit en bok om denne, som hon hade i italiensk översättning: "Den vackre Fersen".

Vi pratade följaktligen mycket om litteratur. Hon skrev själv noveller men var mycket pessimistisk beträffande det litterära läget. "Vi lever i en hjärntvåttsålder där bara de slår igenom och kommer fram som underordnar sig hjärntvåttsystemet, alltså massmedia och främst då televisionen. Det fasansfulla med denna hjärntvåttsålder är att alla frivilligt underordnar sig den och låter sig fördummas av television och allt det andra i samma väg - video, freestyle, skvalmusik, blaskpress och veckotidningssmörja, medan litteraturen, ordet och språket gradvis mer och mer försvinner. Om Dante idag skulle skriva sin "Gudomliga Komedi" skulle han aldrig finna någon som skulle vilja eller kunna trycka den, helt enkelt för att man idag bara publicerar arbeten för snöd vinnings skull medan kvalitet, konst och hantverksskicklighet inte längre lönar sig." Mot detta protesterade jag naturligtvis, ty en så vrång värld får man bara inte acceptera.

Hon hade blivit tidigt gift och förlorat sin första man vid 22 års ålder och då blivit änka som moder till ett sex månader gammalt barn. Hennes hemstad var Florens, men hon hade blivit gift i Genua och sedan blivit kvar där, fastän hon egentligen inte alls hörde hemma där eller trivdes där. Hon kände till gatan 'Via Lanciai' i Florens, en liten krokig gränd i den äldsta delen av staden, en gata som uppkallats efter vår familjs framträdande där som ansedda adelsmän under medeltiden tills påvarna och revolutionerna tvingade oss till det friare Venetien. Vi växlade adresser, och det är typiskt, att just när man kanske aldrig mer får träffa René, så dyker det upp en Beatrice i stället med hela kultur-Italien på sina fem fingrar och jämnårig med ens egen bortgångne far.

Hon berättade också mycket om ovädren. I Rom hade jag blivit varnad för att resa upp till Ligurien, då järnvägen där ibland hade försatts ur funktion av översvämningarna. Hur allvarliga dessa var för en vecka sedan antyds av denna historia: en dam skulle gå ut och hämta sin bil. Strömmarna på gatan var så svåra att hon halkade och spolades ut i havet och dog. Man hittade sedan hennes bil, och hennes nycklar satt kvar i bildörren. Detta var i centrala Genua.

Strulresan fortsatte. För att kunna infria en inbjudan till Bergamo måste jag resa upp till Milano, men tågförbindelserna var förskräckligt dåliga, och jag kunde bara komma fram till Bergamo mitt i natten. Vem vill väl ta emot en då? I Milano fanns det ingen matservering i hela stationen, så man måste ut och jaga mat i stan, men till slut fann man en trevlig sylta som hette "Charlie Bravo" (italiensk översättning av Charlie Brown). Där kan jag rekommendera deras utbud på obegränsad mat på en tallrik för 8500 lire. Det är det värt.

Att summera denna strulresa blir inte lätt då det måste ingå så många struliga rapporter i den. Den depression som ligger som en våt filt över hela Europa märks tydligt i ett så lyckligt land som Italien medan kanske endast det redan tillräckligt fattiga Grekland verkar vara förskonat därifrån. Grekland var resans huvudmål, och det att resan dit drastiskt stoppades direkt av serbisk krigsbyråkrati förstörde i

princip hela resan. Visserligen uppnåddes Grekland senare, men omständigheterna gav mig bara en enda dag i Athen och ingen tid för kontakt med gamla vänner där. Resans huvudsyfte förfelades alltså totalt.

Inte heller blev det något besök i Bulgarien eller Turkiet den här gången, på grund av samma struliga omständigheter, och alla de ljuspunkter som ändå förekom räckte inte till för att väga upp struligheterna. De lyckliga stunderna är lätt summerade: tre underbara dagar i Rom, fyra på Sicilien med resans vackraste dag i Cefalú, den enda dagen i Grekland samt resans kanske yppersta höjdpunkt: de tre timmarna hos min småkusin i Wien. Vi hade inte setts sedan vi var barn för trettio år sedan, och även om hennes dagsprogram var struligt med barnkalas och kvällsbidning var vår stund tillsammans desto mer givande och på sitt sätt värt hela resan.

Resan gjordes för att den var nödvändig, samtalen med doktor Sandy i Budapest berättigade väl ensamma hela resan, och även ekonomiskt var den värd sitt pris: 5200 kronor för 27 dagar i nio främmande länder. Billigare har jag aldrig rest, och ändå har den svenska valutan förlorat i värde.

Vissa episoder förtjänar ett särskilt omnämnande. Jag glömmer aldrig min förvåning när jag i Palermo en morgon kom in på ett kafé för att ta en cappuccino och fann detta kafé vid stadens enda huvudgata vara fullkomligt tomt. Tomma caféer är annars en omöjlighet i Italien. Men skenet bedrog. Helt ensam fick jag visserligen inta min cappuccino i detta ödsligt tomma café men inte särskilt länge. Plötsligt kom det en hop ungdomar på femtio personer in i kaféet som alla skulle ha sin förtäring: det låg en skola intill som plötsligt fått rast. Plötsligt kom det en grupp på femtio tyska turister in på kaféet som alla skulle ha sin förtäring: katedralen låg strax intill, och en visning hade just fullbordats. Det kom fler skolklasser och fler tömda turistbussar in på kaféet. Från att ha varit helt öde drabbades det alltså av alla laviner på en gång, och det var inte lätt att ta sig ut därifrån.

Två svenskor från Dalarna, som jag träffade på båten från Patras, träffade jag på nytt i Nizza. På detta exklusiva franska tåg av modernaste tänkbara klass hade de emellertid råkat illa ut. Man får ju höra om plundringar av kupéer med hjälp av gas utförda av professionella gangsters på ställen som Warszawa och Slovakien, men detta hade nu också hänt på ett franskt första-klass-tåg mitt på Rivieran i Europas rikaste landskap. De två svenskorna och en dam till i samma kupé hade sövts ner genom gas och blivit plundrade på all kamerautrustning.

Resans värsta strul stod dock en norrman för. Jag stötte ihop med honom i Köpenhamn, där han och ett stort antal andra resenärer skulle med nattåget mot Oslo och Stockholm. Både han och jag skulle stiga av i Göteborg klockan halv tre i natten, men tåget bestod uteslutande av liggvagnar och sovvagnar. Inte går man och lägger sig att sova i en liggvagn när man ska stiga av klockan halv tre mitt i natten, men det fanns inget annat val. Norrmannen var mycket missnöjd.

Emellertid uppenbarade sig en valmöjlighet. Vi kunde få sitta i en sittvagn som skulle kopplas ifrån i Helsingör, och sedan kunde vi i Helsingborg ta en sittvagn från Malmö i besittning. De flesta tågpassagerare tycktes föredra detta alternativ, och alla hade mycket bagage. Det blev ett idogt kånkande till och ombord och av från färjan hela natten och sedan en enastående väntan och trängsel till den enda försenade sittvagnen. Men norrmannen hade varit med om värre. Han skulle till Säffle och hade rest på detta sätt i en vecka sedan han gjort vad han kunnat i Jugoslavien.

Hans bestyr hade gällt en bosnisk sambo och hennes båda barn, som tydligen inte var hans. Men han var en mycket godhjärtad person och gammal sjöman, (en norsk sjöman på 50-talet var nästan som en nationalhjärte,) och han hade därför ställt upp med att försöka fixa ut henne och hennes båda barn ur krigets Bosnien. När alla papper blivit klara på ambassaden i Wien hade han själv vågat resa ner för att hämta barnen. När han väl var där nere visade det sig att pappren inte var klara. Oändliga

utgifter och dyrbar tid hade spillts på att få ordning på det hela, vilket till slut inte hade gått. 20,000 kronor fattigare kom han nu tillbaka till Värmland som en slagen man och hade ingenting annat att göra än att börja om från början igen med förhandlingar med världens idag enda totalt hopplösa byråkrati: den jugoslaviska. Han var gråtfärdig, och hans bosniska sambo med hennes båda barn var redo att kasta sig framför tåget.

Man kan alltså säga att Strulresan började och slutade i krigets Jugoslavien. Norrmannen har min adress, han är välkommen när som helst att sova över hos mig, och han har lovat att någon gång ge mig fortsättningen på hela den heroiska historien om hans ändlöst tålmodiga självupppoffring för att klara ut en ensam moder med två barn ur det ändlösa krigets och strulets Jugoslavien.

(16.9-12.10.1993)

P.S. En läsare har undrat över att doktor Sandy inte varnade mig för att resa ner genom Serbien mot Athen, - han borde ju ha vetat att det inte skulle gå. När jag sade till honom att jag skulle resa till Athen genom Serbien sade han bara: "Försök och se vad som händer." Han menade att det inte var omöjligt men å andra sidan även att vad som helst kunde hända, och han fick rätt.